

Міністерство освіти та науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала:
студентка КогО1-М18 з групи
Овчаренко Оксана Олександрівна

Керівник:
кандидат медичних наук, доцент
Грубляк В.В.

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент
Гаврилов О.В.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	9
1.1. Характеристика дошкільного виховання та навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.....	9
1.2. Корекційна спрямованість навчально-виховної роботи у спеціальному закладі дошкільної освіти	19
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	31
2.1. Аналіз програмно-методичного забезпечення корекційної спрямованості навчально-виховної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями.....	31
2.2. Вивчення корекційної спрямованості навчальних занять з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.....	44
Висновки до другого розділу	53
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	56
3.1. Корекційна спрямованість навчальних занять з розвитку ігрової діяльності з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.....	56
3.2. Корекційна спрямованість навчальних занять з розвитку мовлення з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.....	60
3.3. Корекційна спрямованість навчальних занять з формування	

елементарних математичних уявлень з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.....	65
Висновки до третього розділу	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ.....	88
Додаток А. Тематика різних видів ігор з розвитку ігрової діяльності у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	88
Додаток Б. Тематика занять з розвитку мовлення у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	89
Додаток В. Тематика занять з формування математичних уявлень у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	92

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні спеціальні заклади дошкільної освіти, дошкільні групи при спеціальних та загальноосвітніх закладах дошкільної та середньої освіти, навчально-реабілітаційні заклади, інклюзивні та інтегровані заклади дошкільної освіти, групи короткотривалого перебування дітей з психофізичними порушеннями є невід'ємною частиною державної спеціальної освітньої системи, в яких здійснюються комплексний психолого-медико-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями. Одним із актуальних питань є розробка нових організаційних форм і змісту педагогічної роботи з дітьми, які раніше не отримували ранню педагогічну корекцію. Саме до такої категорії належать дошкільники з інтелектуальними порушеннями.

Питання ефективної організації процесу навчання, виховання, розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями завжди були і залишаються в центрі уваги науковців. Наукові праці присвячені проблемам виховання й навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, що конкретизують психічні пізнавальні процеси висвітлено такими науковцями, як Г. Васенков, Л. Виготський, О. Гаврилов, А. Герсамія, Н. Демент'єва, Г. Дульнев, Л. Занков, О. Маллер, М. Певзнер, І. Соловйов, Г. Цикото тощо; розвитку мовленнєвої сфери присвячено праці Р. Бабенкова, Л. Баряєвої, А. Грибодової, В. Ліпакової, Н. Лур'є, Є. Правдіної-Вінарської, Л. Шипіциної, Я. Юділевич тощо; питання щодо розвитку предметно-практичної та ігрової діяльності розглядали Л. Баряєва, С. Забрамна, А. Зарін, Т. Ісаєва тощо; проблеми формування підростаючої особистості досліджували І. Бех, В. Бондар, В. Воронкова, Н. Коломийський, В. Липа, Г. Мерсіянова, С. Миронова, В. Синьов, О. Хохліна, Л. Шипіцина тощо; умови підготовки дітей до навчання у школі вивчали Т. Єгорова, А. Цимбалюк, М. Шеремет тощо; педагогічну готовність дошкільників з інтелектуальними порушеннями розглядали Л. Борщевська, О. Вержиковська, О. Даниленко, І. Ермакова, В. Золотоверх, Т. Марчук, І. Моргуліс,

А. Обухівська, М. Савченко, Т. Свиридюк, Л. Ступнікова, Л. Фомічова, Г. Чефранова, І. Чигринова, С. Шевченко тощо; виділили основні напрями навчально-виховної роботи з дітьми інтелектуальними порушеннями О. Вержиховська, О. Гаврилов, О. Гаврилушкіна, А. Долженко, Г. Дульнев, А. Ереміна, С. Забрамна, Т. Ісаєва, О. Катаєва, М. Кузьмицька, А. Маллер, С. Миронова, В. Синьов, Н. Стадненко, О. Стребелева, О. Хохліна, Г. Цикото тощо. Визначені питання навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями сприяють успішній соціалізації дошкільників, оптимальному психофізичному розвитку їх в цілому [8; 11; 15; 19; 23; 27; 36; 40; 51; 62;].

Процес навчання і виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями суттєво різняться на різних вікових етапах. Кожному з них властиві провідна діяльність і ставлення до оточуючих людей, до дійсності. Крім того, основоположним орієнтиром у сучасному підході є положення про формування особистості дитини в процесі співпраці з оточуючими людьми. Успішність її формування залежить від соціальної ситуації розвитку дитини, системи відносин з дорослими і однолітками в дошкільному закладі і в родині – двох найважливіших соціальних інститутах суспільства (В. Давидов, Д. Ельконін, М. Лісіна, Д. Фельдштейн).

Підвищенню рівня ефективності корекційної спрямованої навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями сприяють спеціальні методичні посібники, підручники, методичні рекомендації. Освітньо-виховний процес спирається на науково обґрунтовані програми, що враховують основні психофізичні закономірності та індивідуальні особливості розвитку дошкільників. Тільки поєднання вікового та індивідуального підходів у навчанні та вихованні дошкільників з інтелектуальними порушеннями може забезпечити їх емоційне благополуччя і повноцінний психофізичний розвиток. При цьому всебічний розвиток особистості кожної дитини, оволодіння знаннями, вміннями, навичками має забезпечити її підготовку до навчання в школі (М. Лісіна, Т Рєпіна, А. Рузска, О. Смірнова). Можливості навчання та виховання дошкільників з

інтелектуальними порушеннями в дошкільному віці пов'язані з пластичністю нервової системи дитини, тому чим раніше починається цілеспрямована навчально-виховна та корекційно-розвиваюча робота, тим більш значущих успіхів досягають в розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями [17; 46; 65; 72].

Все вищевикладене підкреслює актуальність нашого дослідження і дає змогу визначити його категоріальний апарат.

Мета роботи: дослідити особливості та специфіку корекційної спрямованості навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.

Гіпотеза дослідження – раннє впровадження корекційного впливу у навчально-виховний процес закладу дошкільної освіти сприяє розвитку у дошкільників з інтелектуальними порушеннями усіх видів діяльності (предметно-практична, ігрова, образотворча, суспільно-корисна, самообслуговуюча), а також дає змогу за допомогою корекційно спрямованих навчальних занять розвинути особистісні характеристики, пізнавальну діяльність, підготувати дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі.

Об'єкт дослідження – навчально-виховна та корекційно-розвивальна робота з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження – особливості корекційної спрямованості навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні основи організації навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями.
2. Практично з'ясувати сутність корекційної спрямованості навчально-виховної роботи у спеціальному закладі дошкільної освіти.
3. Визначити та описати особливості корекційної спрямованості навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними

порушеннями.

Методи дослідження: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури; вивчення педагогічного досвіду; спостереження за навчально-виховним процесом; аналіз програмного забезпечення спеціального закладу дошкільної освіти, психолого-педагогічний констатувальний та формувальний експерименти.

Експериментальна база: дошкільний навчальний заклад № 7 “Журавлик” м. Світловодськ Кіровоградської області.

Теоретична значущість дипломної роботи полягає у тому, що здійснено теоретичний аналіз основ організації навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями, зокрема дається характеристика дошкільного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями та проаналізовано корекційну спрямованість навчально-виховної роботи у спеціальному закладі дошкільної освіти.

Практичне значення дипломної роботи полягає у тому, що

- 1) проведено практичне дослідження організації навчально-виховної роботи у спеціальному закладі дошкільної освіти, що включає аналіз програмно-методичного забезпечення корекційної спрямованості навчально-виховної роботи та навчальних занять з дітьми з інтелектуальними порушеннями;
- 2) розкрито особливості корекційної спрямованості навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями, що включає опис практичного досвіду проведення навчальних занять з розвитку ігрової діяльності, розвитку мовлення та формування елементарних математичних уявлень з даною категорією дітей.

Апробація магістерської роботи здійснювалася на: 1) студентській науково-практичній конференції у Кам’янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка і представлена у науковій статті на тему “Корекційна спрямованість навчально-виховної роботи з дошкільниками з порушеннями інтелекту” у збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред.

Н.С. Гаврилової. Вип. 12. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2019. 372 с. С. 198- 220.

2) V Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти” і представлена у науковій статті на тему “Роль спеціальної дошкільної освіти у процесі навчання та виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями” у збірнику матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти ; [відпов. секр. К. І. Демчик]. Київ: Міленіум, 2019. 242 с. С.136-138.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

ВИСНОВКИ

Теоретико-практичне вивчення питання корекційної спрямованості навчально-виховної роботи з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями дозволило нам зробити такі висновки.

Дошкільне виховання дітей з інтелектуальними порушеннями це система спеціально-навчально-виховних закладів, які забезпечують безперервну освіту, створене з метою розвитку дітей з психофізичними порушеннями. Мета дошкільного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями – підготовка дитини до навчання у школі. Спеціальні завдання – максимально можливий психофізичний розвиток дитини та його корекція; створення умов для розвитку емоційного, соціального та інтелектуального потенціалу дитини, формування її особистісних, вольових та особистісно-моральних якостей.

Змістом дошкільного виховання є фізичне, музичне, трудове виховання, образотворча діяльність, конструювання, ознайомлення з навколишнім. формування елементарних математичних уявлень, розвиток мовлення, індивідуальна корекційна робота. Корекційна робота неподільно пов'язана з процесом навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, пронизує усю систему діяльності спеціальних дошкільних установ різних типів. Вплив на різні сторони розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями є комплексним, тобто спрямований на усунення або полегшення недоліків та розвиток пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, фізичних та моторно-рухових навичок поведінки та особистості дитини в цілому, досягнення відповідного рівня вихованості.

Основною метою навчально-виховної роботи спеціального закладу дошкільної освіти виступає забезпечення корекції вад, набуття дітьми необхідних знань, умінь та підготовка дітей до навчання у школі. На реалізацію цієї мети і спрямована уся робота у спеціальних закладах дошкільної освіти.

До корекційних цілей навчально-виховного процесу дошкільників з інтелектуальними порушеннями відносять ті, які пов'язані: з формуванням таких якостей дітей, які дозволяють їм правильно користуватися необхідними знаннями (забезпечення їхньої усвідомленості, узагальненості і конкретності, оперативності, міцності); формування у дітей операційних та процесуальних компонентів пізнавальної діяльності (умінь та навичок її здійснення, цілеспрямованості і планованості) із забезпеченням їх усвідомленості; з корекцією у дітей з інтелектуальними порушеннями особистісних параметрів інтелектуальності діяльності (критичності та самокритичності, самостійності).

Дослідження вчених свідчать про те, що чим краще організована корекційна спрямованість навчання, тим більший вплив іде на розвиток збережених функцій у дитини, а це призводить до підвищення якості корекції недоліків у неї. Вихованці спеціального закладу дошкільної освіти виявляються більшою мірою підготовленими до навчання, соціалізованими та розвиненими, ніж їх однолітки з інтелектуальними порушеннями, які не одержали спеціальної дошкільної підготовки. Це підтверджує провідну роль дошкільного виховання у корекції порушень психофізичного розвитку та формування особистості дитини з інтелектуальними порушеннями.

Дошкільне виховання на навчання дітей з інтелектуальними порушеннями здійснюється на основі спеціально розроблених програм. Усі основні розділи програми спеціального закладу дошкільної освіти відповідають темам, які існують у програмах загальноосвітніх закладів дошкільної освіти. Зміст кожного розділу є своєрідним, при визначенні сутності навчання враховується уповільнений темп розвитку, відхилення у фізичному і психічному розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Особливістю програм спеціального закладу дошкільної освіти є чітке визначення корекційних цілей для роботи з дошкільниками, які мають інтелектуальні порушення, поєднаних із навчальною і виховною роботою.

Усі навчально-виховні програми корекційного спрямування передбачають умовний розподіл на етапи: 1) вступний етап (дитина адаптується до запропонованих корекційних завдань, щоденних навчальних занять); 2) основний етап (набуття знань, умінь та навичок, розвиток мотивації до занять); 3) заключний етап (вдосконалення знань, умінь навичок, що передбачає самостійну предметно-практичну діяльність, розвиток власної початкової діяльності дитини).

Корекційно спрямовані навчально-виховні програми спеціального закладу дошкільної освіти формують простір для розкриття можливостей, реалізації потреб дитини в навчально-виховній діяльності, спілкуванні з оточуючими. Критеріями ефективності корекційно-виховних програм ми можемо назвати: вдосконалення наявних та розвиток нових знань, вмінь, навичок; готовність до варіативного застосування набутих знань, вмінь, навичок; збереження наявного та зміцнення здоров'я дитини; мотивація дитини до самостійної активної навчальної діяльності.

Використання в практиці роботи спеціальних закладів дошкільної освіти розроблених комплексів програмно-методичного забезпечення дошкільного навчання та виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями дозволить суттєво посилити корекційне спрямування навчально-виховного процесу, зосередити педагогічну увагу на формуванні особистості дитини як об'єкті процесу виховання.

Навчальні заняття у спеціальному закладі дошкільної освіти – це спеціально організована діяльність корекційного педагога, вихователя і дітей, що відбувається в установленому порядку та в певному режимі і залежить від кількості тих, кого навчають (індивідуальна, групова, колективна, фронтальна), часу (коли навчають), місця й порядку його здійснення. За кількістю учасників у спеціальних закладах дошкільної освіти виділяють фронтальні (з усією групою), підгрупові (частина групи) та індивідуальні заняття. Необхідність проведення занять усіх видів обумовлюється навчальними програмами, корекційною спрямованістю педагогічного впливу

та розвитком індивідуальних здібностей дітей.

До принципів побудови навчальних занять у спеціальному закладі дошкільної освіти ми відносимо: переважання ігрової форми заняття; підбір та використання різноманітного матеріалу; розвиток у дошкільників з інтелектуальними порушеннями вміння переносити набуті знання, способи, дій з однієї ситуації в іншу, подібну до неї; періодична зміна видів діяльності з урахуванням нестійкої уваги у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Корекційно спрямовані навчальні заняття з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями сприяють підвищенню рівня розвитку пізнавальних процесів та загальних здібностей дітей, розвиткові комунікативних навичок та вмінь, навичок співпраці, покращення стану загальної та дрібної моторики; створюється позитивний емоційний настрій, формується атмосфера довіри, доброзичливості позитивного ставлення до оточуючих.

Основною формою корекційно спрямованої навчальної діяльності дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями залишаються заняття з різних розділів програми (розвиток ігрової діяльності; розвиток мовлення; формування елементарних математичних уявлень; музичне виховання; фізичне виховання та основи здоров'я; ознайомлення з навколишнім; сенсорне виховання тощо).

Навчання ігрової діяльності є важливим напрямом навчально-виховної роботи у спеціальному закладі дошкільної освіти. У процесі навчання гри реалізуються завдання формування мовленнєвої активності дітей, навчання взаємодії один з одним, розвитку творчого Я, вміння використовувати різноманітні засоби для передачі явищ дійсності в ігрову діяльність.

Основними завданнями корекційної спрямованості навчальних занять з розвитку ігрової діяльності є: розвиток у дошкільників з інтелектуальними порушеннями інтересу до іграшок; предметно-ігровим діям та виховання вміння гратись з однолітками; вирішення завдань інтелектуального,

морального, фізичного, трудового виховання тощо, розширення можливостей подальшої соціалізації дітей у суспільстві. У процесі навчання і виховання корекційний педагог та вихователі спостерігають за динамікою становлення гри у кожної дитини, створюють атмосферу, що сприяє виникненню бажання грати. При цьому продумується організація ігрової практики дітей у вільній діяльності, здійснюється своєчасне оновлення предметно-ігрового середовища.

Заняття з розвитку мовлення є частиною загальної навчально-виховної роботи, що проводиться з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями. Навчання з розвитку мовлення на занятті проводиться корекційним педагогом відповідно до індивідуальних особливостей дітей, при поступовому і послідовному ускладненні змісту, з урахуванням встановленого порушення мовлення, а також загального розвитку конкретної дитини. Без своєчасних корекційно-розвивальних заходів відставання у розвитку мовлення у дошкільників з інтелектуальними порушеннями зростає. Необхідна корекційна робота у закладі дошкільної освіти повинна вестись у наступних напрямках – з однієї сторони, над створенням передумов мовленнєвого розвитку, з іншої – над розвитком основних функцій мовлення: функції спілкування (комунікативної), пізнавальної функції і функції регулювання діяльності.

Основними завданнями корекційної спрямованості навчальних занять з розвитку мовлення є: мобілізація уваги і мовленнєвої активності дошкільників з інтелектуальними порушеннями; нормалізація м'язового тону організму дитини через інтеграцію мовленнєвої, пізнавальної, рухової діяльності; запам'ятовування правил використання мовленнєвих засобів, збільшення запасу загальноповживаних слів, розширення та збагачення пасивного словника, що надалі призводить до розвитку активного словника; охорона і зміцнення фізичного і психічного здоров'я дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Опанування математичними уявленнями є ефективним засобом

корекції недоліків пізнавального розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями, оскільки процеси лічби, порівняння і перетворення множин передбачають здійснення цілеспрямованих інтелектуальних дій. Саме поетапне формування елементарних математичних уявлень сприяє розвитку різних сторін сприймання та мислення, а отже, всієї пізнавальної діяльності в цілому.

Основними завданнями корекційної спрямованості навчальних занять з формування елементарних математичних уявлень є: формування у дошкільників з інтелектуальними порушеннями способів засвоєння суспільного досвіду (наслідування, дії за зразком, виконання завдань за словесною інструкцією); сенсорний розвиток (розвиток вміння сприймати, запам'ятовувати, розрізняти, виділяти за зразком, групувати предмети за певною кількісною ознакою, абстрагуючись від інших властивостей предметів, їх функціонального призначення та розташування, відтворювати за наслідуванням, зразком, словесною інструкцією, зміни розташування предметів у просторі, перетворення множин тощо); пізнавальний розвиток (порівняння, узагальнення, встановлення відповідності між елементами множин, причино-наслідкові відношення та залежності); розвиток мовлення (накопичення та засвоєння необхідного словникового запасу); формування інтересу до занять.

Отже, корекційна спрямованість занять з дошкільниками з інтелектуальними порушеннями можлива за умови використання різних форм, методів і засобів навчально-виховного та корекційно-розвиваючого впливу, що дає змогу не лише сформувати відповідні знання, уміння та навички у дітей, але й підвищити рівень їх особистісного розвитку, підготувати їх до навчання у спеціальній школі, а також спрямувати їх на подальшу адаптацію та соціалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмес Л. Корекційно-розвивальна спрямованість взаємозв'язку вчителя та вихователя в спеціальному навчальному закладі // Директор школи, ліцею, гімназії. 2010. № 4. С. 109-113.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі”. Київ: Світич, 2009. 430 с.
3. Баряева Л., Гаврилушкина О., Зарин А., Соколова Н. Программа воспитания и обучения дошкольников с интеллектуальной недостаточностью. Санкт-Петербург : Союз, 2003. 320 с.
4. Баряева Л. Б. Обучение решению арифметических задач дошкольников с нарушением умственного развития // Дефектология. 1990. № 2. С. 66-68.
5. Блеч Г. Упровадження змісту корекційно-розвивального навчання з розвитку мовлення в спеціальних дошкільних навчальних закладах для розумово відсталих дітей // Новітні тенденції сучасної педагогіки та психології: Матеріали міжнар. наук. практ. конференції. К. : ГО “Київська науково-практична організація педагогіки та психології”, 2014. С. 29-33.
6. Браткова М.В., Закрепина А.В. Пример индивидуальной программы воспитания и обучения дошкольника с умственной недостаточностью (умственная отсталость) // Дефектология. 2005. № 5. С. 55-61.
7. Вавіна Л., Мерсіянова Г. Визначення рівня підготовленості розумово відсталих дітей до навчання в допоміжній школі : метод. реком. з організації диференційованого навчання // Дефектологія. 2007. № 4. С. 17-24.
8. Вержиховська О. Система корекційно-виховної роботи з формування моральних якостей у молодших розумово відсталих школярів // Дефектологія. 2004. № 1. С. 31-34.
9. Висоцька А. Особливості виховного процесу у спеціальних закладах для дітей з порушенням психофізичного розвитку // Дефектологія. 2010. №2. С. 37-40.

10. Висоцька А.М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярами // Дефектологія. 2012. № 1. С. 14-17.
11. Віговська Т. Актуальні питання супроводу дітей з особливими потребами: медичні, психологічні, педагогічні аспекти // Дитячий садок. Шкільний світ. 2007. –Чис.14-15 (квіт.). С. 32.
12. Войтко В. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи : навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 84 с.
13. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т.; под. ред. Т.А. Власовой. Москва: Педагогика, Т. 5. Основы дефектологии. 368 с.
14. Гаврилушкина О. П. Организация подготовительного периода к обучению умственно отсталых дошкольников изобразительной деятельности // Дефектология. 1985. №3. С. 79-82.
15. Гаврилушкина О. П., Соколова Н. Л. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников. Москва : Просвещение, 1995. 70 с.
16. Гавриш Н. В. Організувати, але не обмежувати. Управління розвитком дітей в освітньому середовищі дитсадка // Дошкільне виховання. 2013. № 31. С.8-13.
17. Дегтяренко Т.М., Вавіна Л.С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами [Текст] : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми : Університетська книга, 2008. 301 с.
18. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ: «МП Леся», 2011. 528 с.
19. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: нав.-метод. посіб. / За ред. Н.О. Макаруч, А.М. Висоцька, О.В. Чеботарьова, А.В. Міненко, С.В. Трикоз, Г.О. Блеч., І.В. І.В. Бобренко, І.В. Гладченко. Київ. 2014. 337 с.
20. Долинний Ю.О. Соціальна адаптація та корекційна робота з дітьми дошкільного віку, які мають обмежені можливості // Соціальна педагогіка:

теорія та практика. 2006. № 3. С. 18–23.

21. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание. Программа дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта. Москва : Просвещение, 2005. 272 с.

22. Єременко І. Г., Турчинська В. Е. Готовність дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання в допоміжній школі. Київ : Радянська школа, 1981. 101 с.

23. Золотоверх В. Розвиток теорії та практики дошкільної олигофренопедагогіки // Дефектологія. 2006. № 4. С. 12-16.

24. Золотоверх В. Нариси з історії спеціальної дошкільної педагогіки: Монографія. Київ : Науковий світ, 2004. 196 с.

25. Ільченко А. Сенсомоторне виховання дітей з порушенням інтелекту у педагогічній системі М. Монтесорі // Дефектологія. 2008. № 4. С. 9-13.

26. Катаева А., Стребелева Е. Дидактические игры и упражнения в обучении умственно отсталых дошкольников. Москва : БУК-МАСТЕР, 1993. 191 с.

27. Катаєва О.О., Стребелева О.А.. Дошкільна олигофренопедагогіка: Посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Москва : ВЛАДОС, 2005. 208 с.

28. Кириллова Е.В. Ребёнок с ограниченными возможностями в детском саду: с чего начинать коррекционную работу? // Логопед в детском саду. 2011. № 4. С. 16-20.

29. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

30. Коррекционное обучение как основа личностного развития аномальных дошкольников / под ред. Л.П. Носковой. Москва : Педагогика, 1989. 138 с.

31. Коррекционная помощь детям раннего возраста с органическим поражением центральной нервной системы в группах кратковременного

пребывания : метод. пособие / под ред. Е.А. Стребелевой. 2-е изд. Москва : Экзамен, 2004. 128 с.

32. Круть М. Погляд на навчання та виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку // Дефектолог. 2010. № 4. С. 10-12

33. Кулик В. Організація навчання дітей з особливими освітніми потребами // Дефектолог. 2010. № 11. С. 8-12.

34. Лабайчук Г. Інноваційні підходи до організації навчального процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного реабілітаційного простору // Дефектолог. 2010. № 2. С. 5-9.

35. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособ. Донецк: Лебидь, 2002. 327 с.

36. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика: (ранний и дошкольный возраст) : советы педагогам и родителям. Москва : ВЛАДОС, 1997. 304 с.

37. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський державний університет. Кам'янець-Подільський, 2005. 164 с.

38. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

39. Мякушко О. Психологічний супровід корекційно-реабілітаційного навчання дітей з помірною розумовою відсталістю: наук.-методичний посібник. К.: Педагогічна думка, 2012. 148 с.

40. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с .

41. Норченко В. Індивідуальний підхід до дітей з особливими особистісними потребами : формування елементарних математичних уявлень // Дефектолог. 2010. № 3. С. 58-64.

42. Обучение детей с выраженным недоразвитием интеллекта:

программно-методические материалы / под ред. И.М. Бгажноковой. Москва : Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2007. 181 с.

43. Обучение сюжетно-ролевой игре дошкольников с проблемами в интеллектуальном развитии: учеб.-метод. пособие / под ред. Л. Баряевой, А. Зарин, Н. Соколовой. Санкт-Петербург : ЛОИУУ, 1996. 95 с.

44. Освітня програма “Впевнений старт” для дітей старшого дошкільного віку / [Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А.С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т.О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

45. Петрик Н. Корекційне навчання дітей з особливими потребами. Інноваційні підходи // Дефектолог. 2009. № 1. С. 20-22.

46. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 136 с.

47. Пивоварова О. Психолого-педагогічне забезпечення ігрової корекційної діяльності дітей в інтернатних навчальних закладах // Дефектолог. 2007. № 3 (берез.). С. 6-9.

48. Програма виховання та навчання дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку. К.: ТОВ. «ЛДЛ». 2000. 119 с.

49. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi/programi-rozvitku-dlya-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-doshkilnogo-vidu> (дата звернення 20. 06. 2019 р.).

50. Программа для специальных дошкольных учреждений: воспитание и обучение детей с интеллектуальной недостаточностью / Редактор Л.А. Тимофеева. Минск.: Народная аскета, 2007. 95 с.

51. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі. Хрестоматія: навч. посіб. / за ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, інф.-вид. від.,

2004. 220 с.

52.Прядко Л.О., Фурман О.О. Дидактичні основи навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку : метод. посіб. Суми : РВВ СОІППО. 2015. 112 с.

53. Пулінець Т. Корекційно-розвивальні ігри як метод навчання у спеціальній педагогіці // Дефектолог. 2010. № 2. С. 26-27.

54. Савчук Л. Нові підходи до надання освітньо-корекційних послуг дітям з особливими освітніми потребами // Дефектолог. 2010. № 5. С. 6-9.

55. Савчук Л. Причини та корекція труднощів у навчанні // Дефектолог. 2010. № 10. С. 3-12.

56. Сідельник Л., Кравченко Р., Гончар Л. Як захистити дитину з розумовою відсталістю у ході надання освітніх та соціальних послуг: Навчально-методичний посібник для корекційних педагогів та соціальних працівників. Київ : Джерела, 2006. 298 с.

57. Синельник Л. Розвиток зв'язного мовлення у дітей із вадами інтелекту : формування елементарних математичних уявлень // Дефектолог. 2010. № 3. С.12-15.

58. Синельник Л. Розвиток математичної компетентності в розумово відсталих дошкільників // Дефектолог. 2009. № 2. С. 37-40.

59. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини: Підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

60. Слепович Е., Поляков А. Работа с детьми с интеллектуальной недостаточностью. Санкт-Петербург : Речь, 2008. 247 с.

61. Собонович Є., Тищенко В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: прогр.-метод. Комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2004. 144 с.

62. Специальная дошкольная педагогика: учебное пособие для студентов дефектологических факультетов педагогических вузов / Е.Р. Баенская, Т. А. Басилова, А. Л. Венгер и др. ; под ред. Е. А. Стебелевой. М. : Академия, 2001. 312 с.

63. Специальная дошкольная педагогика и психология: сборник программ нормативных курсов для вузов / под общ. ред. В. И. Селевестрова. Москва : ВЛАДОС, 2001. 335 с.

64. Тищенко Л.А. Організація корекційно-виховної роботи з дошкільниками із помірною розумовою відсталістю у спеціальному дошкільному навчальному закладі // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 244-246.

65. Тупоногов В.К. Дефектологические принципы построения коррекционно-педагогического процесса // Дефектология. 2013. № 5. С. 55-62.

66. Уманець Г. Психолого-педагогічний супровід корекційно-педагогічного процесу в спеціальних закладах // Дефектолог. 2008. № 3. С.3-5.

67. Чорна І., Новоселецька Н., Жилінська Л. Рекомендації з планування роботи дефектолога, вихователя та музичного керівника в групі дітей з короткотривалим перебуванням // Дефектолог. 2007. № 12 (грудень). С. 55-58.

68. Фірсова М. Сюжетно-рольові ігри для дітей з порушенням інтелекту : Організація та керування // Дефектолог. 2008. № 10. С. 21-28.

69. Хохліна О. Корекційна спрямованість навчання дітей з обмеженими розумовими можливостями // Дефектологія. 1998. №2. С. 6-9.

70. Штіль С. Сприяння мовленнєвої і невербальній компетентності дошкільників // Дефектолог. 2010. № 7. С. 55-61.

71. Яковлева С. Вплив раннього втручання на діагностику та психічний розвиток розумово відсталих дітей // Дефектологія. 2008. № 3. С. 14-16.

72. Янчева С.В. Особенности готовности к школьному обучению детей-сирот с нарушениями интеллекта в условиях специального (коррекционного) детского дома // Коррекционная педагогика. 2006. № 3 (15). С. 26-31.